

Львівський національний університет імені Івана Франка

Марець

Оксана Романівна

УДК [330.342.11:330.534:330.567.2] (477)

**ДОМОГОСПОДАРСТВО
В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Львів - 2004

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Львівського національного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент **Острроверх Петро Іванович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри економічної теорії.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор **Башнянин Григорій Іванович**, Львівська комерційна академія, завідувач кафедри економічної теорії;
кандидат економічних наук, доцент **Кульчицький Ярослав Володимирович**, Український державний лісотехнічний університет, декан економічного факультету.

Провідна установа – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Захист дисертації відбудеться 1 липня 2004 р. о 13.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка, м.Львів, пр. Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий 29 травня 2004 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____ Панчишин С.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Перехід від командної до ринкової системи принципово змінює роль окремих складових національної економіки та взаємозв'язки між ними. Важливі структурні зрушення відбуваються у секторі домогосподарств. Зниження реальних доходів населення унаслідок стрімкого зростання зайнятості, падіння реальної ціни праці, знецінення заощаджень у перші роки ринкових перетворень помітно погіршили умови відтворення людського капіталу, негативно позначилися на споживанні і заощадженнях домогосподарств. Відновлення зростання вітчизняної економіки до певної міри активізувало виконання домогосподарствами властивих їм функцій. Водночас економічне піднесення усе ще не забезпечило суттєвого підвищення рівня зайнятості та реальних доходів вітчизняних домогосподарств. Крім того, реформа податкової системи, сфери пенсійного забезпечення та деякі інші зміни в економічному законодавстві, що відбулися за останні роки, потребують аналізу з огляду на їхній вплив на життєдіяльність домогосподарств. Це визначає актуальність та необхідність дослідження цієї теми.

Питання про місце і роль домогосподарства у національній економіці завжди перебували у полі зору дослідників. Окремі його функції досліджували класики економічної науки – А.Сміт, Т.Мальтус, Д.Рікардо, К.Маркс, Г.Госен, А.Маршал, М.Туган-Барановський, Дж.М.Кейнс, А.Пігу та інші.

З перебігом часу інструментарій дослідження домогосподарств видозмінювався. Напрацювання у цій царині вилилися у неокласичну теорію, яку було розроблено завдяки працям Л.Вальраса, В.Джевонса, А.Маршала, К.Менгера, В.Парето, Є.Слущького, Дж.Гікса. Ідеї цих учених суттєво збагатили інструментарій дослідження сектору домогосподарств. Помітно розширили горизонти дослідження життєдіяльності домогосподарств праці Ф.Щербини, І.Фішера, Ф.Модільяні, М.Фрідмана. Особливі підходи до вивчення деяких функцій домогосподарства запропоновано Г.Бекером та неоінституціоналістами.

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття економічна наука приділяє значну увагу сектору домогосподарств у перехідних економіках. Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми варто назвати І.Бондар, С.Злупка, Т.Кир'ян, І.Крючкову, А.Колота, Е.Лібанову, М.Лощініна, В.Мандибур, І.Малого, В.Новікова, О.Онищенко, І.Радіонову, А.Ревенка, С.Реверчука, М.Шапавала та ін.

Зміни функцій домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки досліджено у працях зарубіжних учених: Л.Бальцеровича, В.Жеребіна, Г.Колодка, Л.Нестерова,

В.Ниворожкіної, А.Олейніка, А.Ослунда, Б.Плишевського, В.Розмаїнського, Н.Римашевської, А.Романова, Дж.Сакса, Е.Стрижкової, А.Сурінова, К.Чобану.

Різні аспекти життєдіяльності домогосподарств проаналізовано у низці дисертаційних досліджень, зокрема в дисертаціях М.Ватаманюк, Г.Лех, Р.Михайлишина, С.Полякової, М.Сайкевич, Б.Тимченка, Н.Холода та інших.

У вітчизняній економічній літературі проблеми становлення та розвитку сектору домогосподарств найчастіше висвітлюються і полемізуються на сторінках таких наукових журналів і часописів: “Актуальні проблеми економіки”, “Бізнес”, “Галицькі контракти”, “Економіка України”, “Економіка, фінанси, право”, “Економіст”, “Економіка і прогнозування”, “Праця і зарплата”, “Статистика України”, “Україна: аспекти праці”, “Урядовий кур’єр”, “Фінанси України”, бюлетенях Міжнародного центру перспективних досліджень та інших.

Водночас у вітчизняній економічній літературі усе ще відсутні комплексні дослідження особливостей функціонування домогосподарств у перехідній економіці. Це є помітною слабкою, оскільки лише за умови всебічного вивчення усієї сукупності функцій домогосподарств можливо об’єктивно оцінити результати переходу України до ринкової економіки. Саме це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, обґрунтування її мети, цілей, завдань, а також логіку викладення матеріалу.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний макро- та мікроекономічний аналіз функціонування домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки України.

Для досягнення цієї мети у дисертації визначено такі **завдання дослідження**:

- уточнити сутність домогосподарства як економічного суб’єкта та з’ясувати сучасний інструментарій дослідження його поведінки;
- проаналізувати методологію обчислення показників функціонування домогосподарств з позиції системи національних рахунків;
- розглянути умови функціонування домогосподарств у командній економіці та простежити зміну їх функцій у перехідній економічній системі;
- дослідити виробничу діяльність та зайнятість членів домогосподарств в умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки;
- проаналізувати основні джерела та диференціацію доходів домогосподарств в перехідній економіці України;
- виявити особливості поведінки домогосподарств у сферах споживання та заощадження в умовах ринкової трансформації економіки;
- проаналізувати ефективність наявного механізму державного регулювання доходів домогосподарств і запропонувати практичні рекомендації щодо його вдосконалення.

Предметом дисертаційного дослідження відповідно до поставленої мети та завдань є особливості та закономірності функціонування вітчизняних домогосподарств за умов ринкової трансформації економіки України. **Об'єктом дослідження** є домогосподарства України.

Теоретико-методологічною основою дисертаційної роботи є система економічних законів та наукових принципів, розроблених економічною теорією. Інформаційною основою дисертації є нормативно-законодавчі акти Кабінету Міністрів та Верховної Ради України; аналітичні матеріали Державного комітету статистики, Міністерства праці та соціальної політики, Міжнародного центру макроекономічного аналізу, Міжнародного центру перспективних досліджень; публікації ООН, Світового банку, аналітичні та інструктивні матеріали Львівського обласного управління статистики та інші.

У дисертаційному дослідженні використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Застосовано методологічний апарат економічної науки – методи аналізу та синтезу, статистичний аналіз, порівняльний аналіз, методи групування, економіко-математичні методи, графічний та табличний методи, кореляційно-регресійний аналіз тощо.

Наукова новизна отриманих результатів. До основних наукових результатів, які становлять особистий здобуток дисертанта і виносяться на захист, належать такі:

- уперше на рівні дисертаційного дослідження здійснено комплексний аналіз домогосподарства як економічного суб'єкта із широким застосуванням макроекономічного інструментарію, що дало змогу з'ясувати тенденції формування та розподілу доходів домогосподарств у перехідній економіці України;
- простежено динаміку граничної і середньої схильності до споживання та заощадження упродовж 1990-2002 рр., а також виявлено, що у 1990-і роки поведінка більшості вітчизняних домогосподарств описувалась кейнсіанською функцією споживання;
- уточнено методику обчислення коефіцієнта Джині для перехідної економіки з огляду на практику недекларування фактичних доходів. Побудовано криві концентрації для складників доходів міських та сільських домогосподарств, що дало змогу виявити ступінь нерівності в їх розподілі між різними групами домогосподарств;
- виявлено вагу основних джерел доходів у нерівності розподілу грошового доходу між домогосподарствами України, що дало змогу виокремити ті види доходів домогосподарств, які найбільше вимагають зміни форм їх державного регулювання;
- спрогнозовано вплив зміни системи оподаткування доходів фізичних осіб на родинний розподіл доходів, що відтворюватиме нерівність у розподілі доходів між домогосподарствами, спричинену ринковим механізмом і запропоновано низку рекомендацій щодо удосконалення законодавства, яке регулює життєдіяльність домогосподарств.

Теоретична значимість роботи полягає в поглибленні наукового аналізу функціонування домогосподарств у перехідній економіці України та виявленні головних тенденцій їхньої діяльності.

Практичне значення дослідження полягає у розробленні рекомендацій щодо підвищення рівня життя домогосподарств. Отримані теоретичні положення та методичні підходи доцільно використовувати у навчальному процесі, зокрема при викладанні курсів “Політична економія”, “Макроекономіка”, “Мікроекономіка” тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження отримали схвальні відгуки на щорічних звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка впродовж 2002-2004 рр., на Всеукраїнській науковій конференції студентів та аспірантів “Географічні дослідження в Україні на межі тисячоліть” (м. Київ, 4-5 травня 2000 р.), на Всеукраїнській науково-методичній конференції “Формування нової парадигми економічної теорії в Україні” (Львів, 23-24 листопада 2001 р.), на Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції “Актуальні проблеми формування економічної системи України” (Львів, 16-17 травня 2002 р.), на Міжнародній студентсько-аспірантській науковій конференції “Економіка пострадянських країн: стан та перспективи розвитку” (Львів, 7-8 травня 2003 р.), на Міжнародній науково-практичній конференції “Ринкова трансформація економіки України: теорія, практика, перспективи” (Львів, 24-25 жовтня 2003 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 8 наукових праць загальним обсягом 1,97 друкованих аркушів, із них 4 – у фахових наукових виданнях, які визнані положенням ВАК України, 4 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 192 сторінках машинописного тексту. Робота містить 31 таблицю, 28 рисунків, 10 додатків. Список використаної літератури налічує 229 найменувань.

Дисертація має таку структуру:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження домогосподарств

1.1. Суть, види та функції домогосподарства як економічного суб'єкта

1.2. Економічний інструментарій дослідження домогосподарств

1.3. Методологія вивчення домогосподарств у системі національних рахунків

1.4. Домогосподарство в економічній структурі командної системи та зміни його економічних функцій у перехідній економіці

1.5. Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. Домогосподарство як економічний суб'єкт у перехідній економіці України

2.1. Виробнича діяльність та зайнятість членів домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки України

2.2. Джерела та диференціація доходів домогосподарств у перехідній економіці України

2.3. Споживання і заощадження домогосподарств в умовах ринкової трансформації економіки

2.4. Державне регулювання життєдіяльності вітчизняних домогосподарств та напрями його вдосконалення

2.5. Висновки до другого розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, сформульовано його мету та головні завдання, його предмет та об'єкт, теоретико-методологічну базу, теоретичне та практичне значення роботи та її наукову новизну.

У першому розділі – **“Теоретико-методологічні засади дослідження домогосподарств”** – з'ясовано сутність, види та функції домогосподарств і проаналізовано сучасний інструментарій їх дослідження, розглянуто показники діяльності домогосподарств у системі національних рахунків. Крім того, виявлено особливості інституційного середовища життєдіяльності домогосподарств у командній економіці та зміну його функцій у перехідній економіці.

Дисертант відзначає, що у вітчизняній економічній літературі домогосподарство нерідко отожднюють із близькими за змістом економічними одиницями – сім'я, сімейне господарство, індивід. Оскільки такий підхід не завжди продуктивний, виникла необхідність використання цих термінів у чітко визначених межах. Так, головними ознаками домогосподарства є спільне (повне або часткове) використання бюджету його членами, постійне спільне проживання та харчування. Ця одиниця може складатися із однієї особи і саме цим вона в економічному аналізі принципово відрізняється від сім'ї. Сімейне господарство здебільшого є невід'ємною ознакою як сім'ї, так і домогосподарства. Поняття особа (індивід) застосовують як синонім домогосподарства, коли, по-перше, йдеться про домогосподарство у складі однієї особи; по-друге, домогосподарство розглядають як абстрактну одиницю економічного аналізу.

Дисертант наголошує на тому, що в національній економіці домогосподарство виконує низку важливих функцій, а саме: відтворення людського капіталу; володіння виробничими ресурсами та пропозиція їх на відповідних ринках; виробництво благ; формування споживчого попиту; заощадження; інвестування. Перші три функції з цього переліку використано для класифікації домо-

господарств. Так, з позиції функції відтворення людського капіталу важливим критерієм виокремлення підвидів домогосподарства є наявність у ньому демографічного ядра. На підставі функції володіння виробничими ресурсами виділяють такі критерії класифікації домогосподарств: зайнятість, основне джерело отримання доходу, наявне майно (тип житла, кількість кімнат, квадратні метри житлової площі, наявність земельної ділянки та ін.). На її основі розмежовують інституційні та неінституційні домогосподарства. Коли йдеться про виробничу діяльність домогосподарств, їх умовно називають некорпоративними підприємствами і поділяють на ринкові та неринкові.

Далі автор зосереджується на теоретичних аспектах виробничої діяльності домогосподарств, яка є неформальною. Її рисами є відсутність реєстрації, здійснення легальної економічної діяльності, невелика кількість виробленої продукції та ухилення від сплати податків. Проте у роботі зазначено, що дані системи національних рахунків свідчать про наявність податкових відрахувань з сектору домогосподарств на стадії виробництва. Тому дисертант робить висновок, що останній критерій при віднесенні підприємства до неформального сектору застосовувати не варто. Ще одним дискусійним питанням стосовно виробничої діяльності домогосподарств є те, чи входить вона у межі виробництва. В результаті аналізу відомих підходів до цього питання, автор доходить висновку, що результати виробничої діяльності домогосподарств потрібно якомога повніше відображати у ВВП. Проте при цьому зазначено, що практична реалізація такого підходу наштовхується на низку методологічних перешкод.

У другому параграфі першого розділу розглянуто погляди представників сучасних економічних шкіл на домогосподарство як суб'єкта економіки. Спершу автор зосереджується на теоріях, що представляють макроекономічний рівень дослідження. У межах цього підходу в національній економіці виокремлюють п'ять секторів, які в свою чергу складаються із інституційних одиниць (ІО). Тож сектор домогосподарств на цьому рівні є сукупністю ІО, котрі ухвалюють рішення щодо своєї діяльності та бажаних економічних результатів (табл. 1).

Таблиця 1

**Сектори національної економіки, їх функції
та джерела утворення ресурсів**

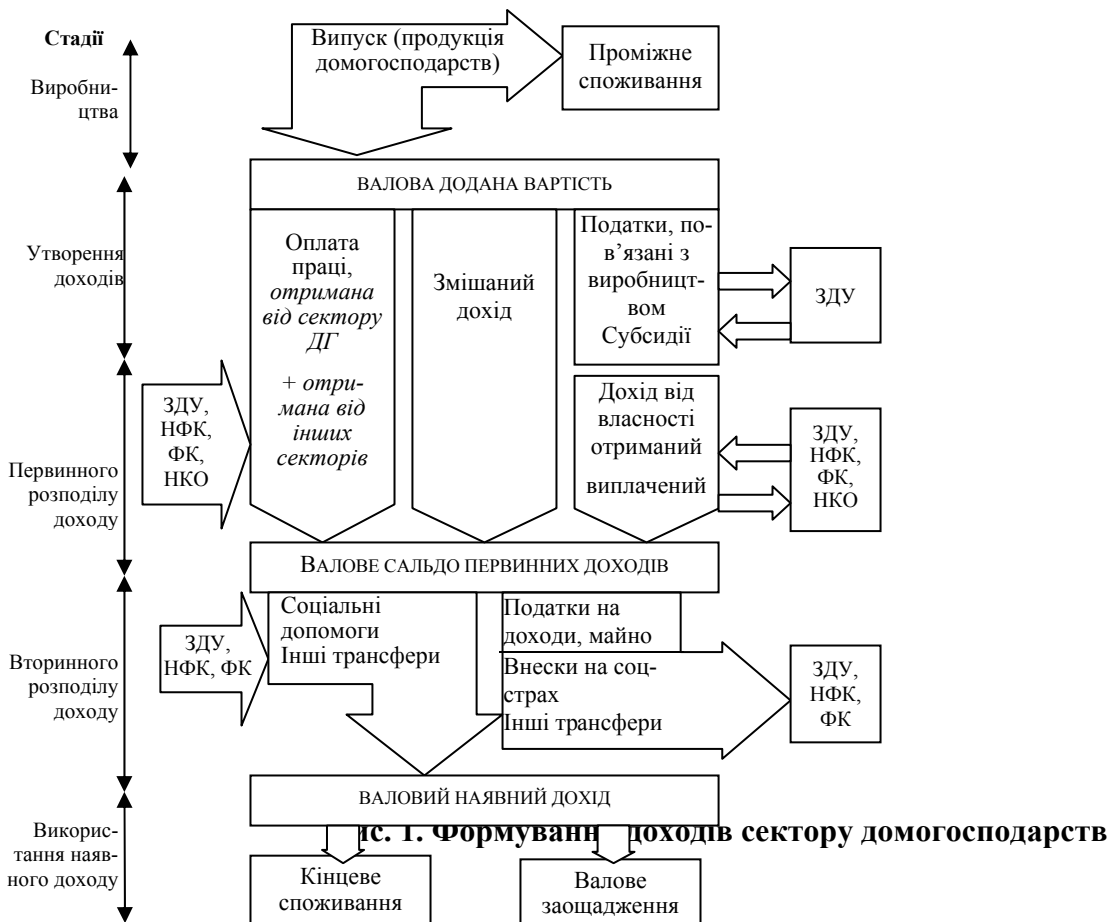
<i>Сектор</i>	<i>Інституційні одиниці</i>	<i>Джерело утворення ресурсів</i>	<i>Мета діяльності</i>
<i>Нефінансові корпорації (НФК)</i>	підприємства, асоціації підприємців тощо	виторг від продажу товарів	виробництво товарів

<i>Сектор</i>	<i>Інституційні одиниці</i>	<i>Джерело утворення ресурсів</i>	<i>Мета діяльності</i>
<i>Фінансові і корпоративні (ФК)</i>	банки, страхові компанії, пенсійні фонди, біржі тощо	доходи від надання в кредит фінансових засобів; страхові внески	фінансування; страхування
<i>Загальне державне управління (ЗДУ)</i>	Державний пенсійний фонд, Державний фонд сприяння зайнятості населення тощо	податки на ІО інших секторів; доходи від власності	надання неринкових послуг; розподіл та перерозподіл національного доходу
<i>Домогосподарства (ДГ)</i>	домогосподарства (споживачі)	заробітна плата, доходи від власності, трансфери	споживання благ; заощадження
	некорпоративні підприємства домогосподарств (виробники)	виторг від продажу товарів (змішаний дохід)	виробництво благ
<i>Некомерційні організації (НКО)</i>	релігійні та громадські організації, політичні партії тощо	добровільні внески; пожертви; доходи від власності	Надання домогосподарствам неринкових послуг

Відтак у дисертації аналізується сучасний макроекономічний інструментарій дослідження домогосподарств, зокрема таких їхніх функцій, як споживання і заощадження. Його розроблено у працях І.Фішера, Дж.М.Кейнса, Дж.Дизенбері, М.Фрідмана, Ф.Модільяні, А.Андо, Р.Брумберга та ін. На рівні мікроекономічного аналізу поведінки домогосподарства з'ясовано інструментарій та-

ких теорій споживчої поведінки – граничної корисності, байдужості, виявлених переваг тощо. Ці теорії ґрунтуються на концепції раціональної економічної людини. Цю концепцію поставили під сумнів представники інституціоналізму (А.Олейнік, Ф.Найт, Дж.Ходжсон, Т.Веблен). Вони вважають, що в аналізі поведінки домогосподарств передовсім необхідно брати до уваги його внутрішню структуру, соціальні норми, цінності, стереотипи, звички, невизначеність, масштабність та складність інформації тощо. Крім того, представники нової економічної теорії домогосподарства (Г.Бекер, Р.Гронау, Т.Шульц, Я.Мінсер) доводять, що важливою для аналізу функцією домогосподарства є виробництво.

У третьому параграфі першого розділу детально проаналізовано сукупність показників для оцінки діяльності сектору домогосподарств у системі національних рахунків (рис. 1).

За цим підходом, домогосподарства, поруч із іншими секторами національної економіки, беруть участь у всіх стадіях розширеного відтворення. Саме в результаті взаємодії із іншими секторами у домогосподарств формуються доходи.

Домогосподарства, порівняно із іншими секторами економіки, виробляють відносно невелику частину валового внутрішнього продукту. Водночас вони є власниками значної частини економічних ресурсів і отримують на них вагомому частку первинних доходів у вигляді зарплатні та змішаного доходу. До того ж, у процесі перерозподілу доходів домогосподарства отримують додаткові засоби, тож їх скоригований наявний дохід помітно перевищує відповідний показник

інших секторів. На домогосподарства припадає основна частка споживчих видатків у вітчизняній економіці, тоді як частка їх заощаджень поки що не є значною.

В останньому параграфі першого розділу з'ясовано особливості функціонування домогосподарств у командній системі. Дисертант виокремлює такі ознаки інституційного середовища домогосподарств у цій системі: фактичне усунення більшості громадян від політичної влади та декларативний характер так званої загальнонародної держави; високий рівень експлуатації зайнятих; централізована організація розподілу та перерозподілу доходів; система кастових пільг і привілеїв, приналежність до якої визначалась місцем особи у партійно-бюрократичній ієрархії; низький ризик безробіття, бездомності тощо; гарантування стандартного рівня соціального забезпечення; масові порушення прав і свобод громадян; несприятливі екологічні впливи; низький рівень охорони праці на підприємствах тощо.

Далі у роботі зазначено, що в перехідній економіці домогосподарства стикаються зі зміною інституційного середовища, що спричиняє зміну їхніх функцій. Це перш за все зростання значення виробничої функції і, як наслідок цього, неформальних доходів, посилення нерівності розподілу доходів домогосподарств, нові можливості отримання доходів, розширення сфери приватної власності, поширення трудової міграції тощо. У дисертації акцентовано на тому, що аналіз статистичних даних інших країн дає підстави вважати поведінку вітчизняних домогосподарств типовою для перехідних економік.

У другому розділі дисертації – **“Домогосподарство як економічний суб'єкт у перехідній економіці України”** – здійснено макроекономічний аналіз цього сектору у розрізі його найважливіших функцій, проаналізовано ефективність його державного регулювання та запропоновано низку заходів із поліпшення вітчизняного законодавства регулювання життєдіяльності домогосподарств.

У першому параграфі цього розділу проаналізовано виробничу діяльність та зайнятість членів домогосподарств у інших секторах економіки України. Унаслідок обвалу обсягу національного виробництва та збільшення чисельності економічно активного населення поза межами формальної зайнятості різко зросли масштаби виробничої діяльності всередині домогосподарств. Упродовж цього періоду частка домогосподарств у валовій доданій вартості, втіленій у товарах, збільшилась із 12% до 26%, а в послугах – із 3% до 8%. Крім того, у 2002 р. домогосподарства України виробили приблизно три чверті усієї сільськогосподарської продукції, п'яту частину продукції рибного господарства, одну десяту продукції обробної промисловості та будівництва, надали майже п'яту частину послуг оптової та роздрібною торгівлі та здійснили деяку частину операцій з нерухомістю всієї економіки.

Пожвавлення діяльності неформального сектору в сільському господарстві України спричинило ухвалення Закону України “Про особисте селянське господарство”. В ньому

визначено, що участь у цьому господарстві є підставою для набуття статусу зайнятого. На думку дисертанта, це призведе до того, що зайняті в особистому сільському господарстві не зможуть зареєструватися як безробітні, і одержувати відповідну соціальну допомогу.

У дисертації показано, що простежуються такі тенденції у сфері зайнятості: збільшується частка зайнятих у приватному секторі; зростає пропозиція робочої сили з боку пенсіонерів; посилюється гендерний розрив у пропозиції робочої сили; залишається високим економічне навантаження зайнятих членів домогосподарств, наростають масштаби трудової міграції.

Другий параграф другого розділу присвячено питанням структури та нерівності розподілу доходів вітчизняних домогосподарств. Частка доходів сектору домогосподарств є найбільшою порівняно із частками інших секторів вітчизняної економіки. Упродовж 1990-2002 рр. цей сектор привласнював у середньому 55% валового наявного доходу (ВНД). Проте темпи зростання реального ВНД домогосподарств були від'ємними, що передовсім зумовлено обвалом обсягу національного виробництва. Відповідні коефіцієнти еластичності показують, що одновідсоткове зниження ВВП спричиняло зниження ВНД домогосподарств більш ніж на 1% (табл. 2).

Таблиця 2

Коефіцієнти еластичності деяких макроекономічних показників сектору домогосподарств за ВВП, відсоток зміни на 1% зміни ВВП

	199 2	199 3	199 4	199 5	199 6	199 7	199 8	199 9	200 0	200 1	200 2
Еластичність за реальним ВВП:											
- наявного доходу	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	2,51	3,07	0,93	0,60	1,21	0,89	1,34	3,26	0,67	1,10	3,46
- споживання	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1,69	2,53	0,77	0,54	1,10	0,16	2,20	1,76	0,19	0,93	1,11
- заощаджень	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	4,90	5,56	3,14	3,15	4,94	9	0	4	1	4,48	1

Обчислено за даними статистичних збірників: *Національні рахунки України* за відповідні роки.

У структурі доходів вітчизняних домогосподарств чотири п'ятих є первинними доходами, а решта – вторинними. Упродовж аналізованого періоду відбулися такі зміни: на третину знизилась частка оплати праці; в її структурі майже вдвічі зросла вага відрахувань на соціальне страхування;

частка змішаних доходів також майже подвоїлась; вага доходів від власності не змінилась; на третину зросла частка трансферів у структурі доходів домогосподарств.

Грошові доходи міських домогосподарств є вищими за доходи сільських. У структурі доходів найбагатших та найбідніших домогосподарств виявлено дві протилежні тенденції: 1) диверсифікація джерел доходів між зарплатою, трансферами та доходами від продажу сільськогосподарської продукції (особливо в найбідніших сільських родинях); 2) збільшення ваги одного джерела доходу – заробітної плати (особливо в найбагатших міських родинях).

Для оцінки нерівності розподілу складових доходів між різними видами домогосподарств було використано криві та коефіцієнти концентрації із врахуванням недекларованих доходів. На підставі цих розрахунків дисертант виявив, що більш нерівномірно доходи розподіляються між сільськими родинями (табл. 3).

Таблиця 3

Вклад складників грошового доходу у нерівність його розподілу, 2002 р.

	Коефіцієнт концентрації, %		Еластичність, %		Вклад у нерівність, %	
	$G_k = 110 - 0,2 \sum_{i=1}^{10} Q_i^k$		$\varepsilon_k = \frac{\bar{y}_k (G_k - G)}{G}$		$w = \frac{\bar{y}_k}{\bar{y}} \cdot \frac{G_k}{G} \cdot 100$	
	міські	сільські	міські	сільські	міські	сільські
Оплата праці	33,60	29,73	0,045	0,027	65,46	30,10
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	47,10	40,52	0,023	0,007	6,98	3,63
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	-1,92	35,23	0,009	0,019	-0,05	23,49
Доходи від продажу особистого і домашнього майна	48,42	66,04	0,002	0,006	0,48	1,17
Доходи від продажу нерухомості	77,82	85,17	0,021	0,025	3,44	4,02
Доходи від власності	34,45	33,08	0,000	0,001	0,21	3,69
Пенсії	19,69	27,76	-	-	13,28	22,58

	Коефіцієнт концентрації, %		Еластичність, %		Вклад у нерівність, %	
	$G_k = 110 - 0,2 \sum_{i=1}^{10} Q_i^k$		$\varepsilon_k = \frac{\bar{y}_k (G_k - G)}{\bar{y} \cdot G}$		$w = \frac{\bar{y}_k}{\bar{y}} \cdot \frac{G_k}{G} \cdot 100$	
	міські	сільські	міські	сільські	міські	сільські
			0,078	0,038		
Інші трансфери	-2,32	7,76	0,019	0,013	-0,13	0,41
Інші грошові доходи	36,91	40,21	0,016	0,021	10,34	10,91
Грошові доходи всього	31,30	32,44	0,000	0,000	100,0	100,0

Обчислено за даними: Витрати і доходи домогосподарств України у 2002 році.

Примітки: G_k – коефіцієнт концентрації для k -го складника доходу; Q_i^k – кумулятивні частки k -го складника доходу i -го дециля у % до підсумку; ε_k – еластичність коефіцієнту Джині стосовно k -го складника доходу; $\bar{y}_k$ – частка k -го складника доходу в загальному доході; $\bar{y}$ – середній загальний дохід; G – коефіцієнт Джині; w – вклад k -го складника доходу в загальну нерівність.

У нерівності розподілу грошового доходу найбільшу вагу займає оплата праці. Розподіл деяких видів доходів (від підприємницької діяльності, продажу майна та нерухомості) характеризується високими показниками нерівності. Проте ці доходи не є вагомими у структурі доходів домогосподарств і тому їх вклад у нерівність дуже незначний. Коефіцієнти еластичності нерівності розподілу грошового доходу стосовно деяких складників доходів є від'ємні. Це означає, що і в міських, і в сільських домогосподарствах збільшення трансферів послабить нерівність розподілу загального грошового доходу. Те ж саме стосується доходів від продажу сільськогосподарської продукції міських домогосподарств та оплати праці сільських. Дисертант доходить висновку, що зміни форм державного регулювання найбільше вимагають такі види доходів – оплата праці та трансфери.

Розподіл складників грошових доходів вказує на значну диференціацію домогосподарств за цією ознакою.

Найбільш нерівномірно серед домогосподарств (як сільських, так і міських) у 2002 р. розподілилися доходи від продажу нерухомості. Найнижчим ступенем концентрації характеризувався розподіл стипендій і соціальних допомог та доходів від продажу сільськогосподарської продукції. Ці доходи в абсолютному вимірі переважають у бідніших

домогосподарствах, тому коефіцієнти Джині для них є від'ємні і криві концентрації знаходяться над бісектрисою.

У *третьому параграфі другого розділу* зосереджено увагу на споживанні та заощадженнях вітчизняних домогосподарств. Тут проаналізовано динаміку розподілу кінцевого споживання та валового заощадження між секторами економіки. Вона вказує на те, що найбільшу частку кінцевих споживчих видатків в економіці здійснювали домогосподарства (у 1990-2002 рр. їх частка коливалась у проміжку від 65% до 74%). Натомість найбільшими заощадниками у 1990-1993 рр. та 1999-2002 рр. були нефінансові корпорації, а з 1994 р. до 1998 р. – сектор загального державного управління.

У 1990-х роках унаслідок падіння ВВП та ВНД домогосподарств темпи зростання кінцевого споживання та заощадження були від'ємними. При цьому заощадження чутливіше реагували на зниження ВВП і ВНД домогосподарств (табл. 2). Проте тренди частки кінцевого споживання і валового заощадження повторювали один одного. Це дає підставу припускати, що значення обох показників формується під впливом одного чинника, а саме поточних доходів домогосподарств.

Для перевірки цього припущення було побудовано кейнсіанську функцію споживання та заощадження. Розрахунки підтвердили перший постулат цієї теорії поведінки споживача про коливання граничної схильності до споживання (*MPC*) в інтервалі від 0 до 1. Лише у 1998 р. значення *MPC* було більшим за одиницю, що свідчить про так звані від'ємні заощадження. Таку поведінку домогосподарств у цьому році в дисертації пояснено світовою фінансовою кризою, що в серпні 1998 р. зачепила й Україну. Динаміка середньої схильності до споживання (*APC*) українських домогосподарств показала, що зі збільшенням поточного доходу *APC* знижується, що узгоджується з другим постулатом кейнсіанської теорії споживання. Високі показники достовірності функцій споживання та заощадження свідчать про те, що поточні доходи більшості домогосподарств є основним визначником їх видатків на споживання та заощаджень. Це означає, що у більшості вітчизняних домогосподарств формуються адаптивні сподівання.

На мікроекономічному рівні аналізу до уваги взято грошові видатки типового домогосподарства. Переважну частку видатків домогосподарства спрямовують на придбання продуктів харчування, причому в найбідніших домогосподарствах вона досягає 70% їхніх доходів. Коефіцієнти структурних зсувів свідчать про те, що в умовах ринкової трансформації економіки України домогосподарства із різним рівнем доходів поведуться у сфері споживання неоднаково. Розподіл складників грошових видатків міських та сільських домогосподарств вказує на значну нерівність між ними. Найвищий ступінь концентрації видатків міських та сільських родин стосується видатків на купівлю нерухомості, а найменший – на купівлю продовольчих товарів (міські), непродовольчих товарів (сільські домогосподарства).

Дисертант виявив, що зі збільшенням кількості осіб у складі домогосподарства подушні видатки скорочуються. Зокрема це стосується видатків на предмети спільного користування, що показує вигоду від ведення спільного господарства. Аналіз видатків на продукти харчування засвідчив невідповідність фактичних рівнів їх споживання науково обґрунтованим нормам. У добовому раціоні більшості домогосподарств переважають вуглеводонасичені продовольчі продукти, оскільки саме вони є, як правило, найдешевші. Такий раціон особливо характерний для домогосподарств із дітьми. Зі збільшенням кількості дітей у цих родин збільшується частка видатків на продукти харчування при погіршенні його якості. Тож у вітчизняних домогосподарствах з дітьми більшим є ризик опинитися за межею бідності.

В умовах ринкової трансформації економіки України знизився рівень життя багатьох родин. З відновленням економічного зростання простежуються позитивні тренди, наприклад підвищується рівень особистих заощаджень, поліпшується структура харчування тощо.

У четвертому параграфі другого розділу досліджено напрями державного регулювання життєдіяльності домогосподарств у перехідній вітчизняній економіці. Це регулювання, як відомо, покликане пом'якшувати негативні наслідки ринкового розподілу доходів. Його здійснюють головню за допомогою низки соціальних нормативів та податково-трансферної політики. Порівняння соціальних нормативів в Україні вказує на глибокі диспропорції: розмір неоподаткованого мінімуму, що мав би дорівнювати мінімальній зарплаті, є набагато нижчим за її фактичний рівень; мінімальна заробітна плата, в свою чергу, значно нижча за розмір прожиткового мінімуму, що практично підірвало стимулювальну функцію заробітної плати. Для підтримання економічного зростання необхідне зрівнювання цих соціальних нормативів.

Для аналізу ефективності системи трансферів було застосовано криві концентрації. У результаті було виявлено, що надані у грошовій формі трансфери розподіляються нерівномірно на користь бідніших домогосподарств. Натомість трансфери, надані у натуральній формі, розподіляються загалом на користь багатших домогосподарств. Це означає, що трансфери в перехідній економіці України поглиблюють нерівність, що суперечить базовим принципам їх надання. На думку дисертанта, необхідною є часткова заміна трансферів у натуральній формі грошовими субсидіями.

У дисертації акцентовано на тому, що вітчизняна система оподаткування доходів домогосподарств також є недосконалою. Запроваджена із 2004 р. пропорційна ставка податку на доходи фізичних осіб суттєво знижує податкове навантаження на трудові доходи багатших домогосподарств. До позитивних наслідків впровадженої системи оподаткування дисертант відносить наявність податкової соціальної пільги, застосування якої послаблює податкове навантаження на бідніші домогосподарства. Завдяки їй для цих домогосподарств зростає значення неоподаткованого мінімуму. Проте, застосування цієї пільги порушує ієрархію доходів, що суперечить

одному із фундаментальних принципів оподаткування. У дисертації показано, що цей розрив зникає, якщо мінімальна заробітна плата дорівнює прожитковому мінімуму. Це є ще однією з підстав для встановлення цих соціальних нормативів на однаковому рівні. Таким чином, дисертант доходить висновку, що слабо прогресивна система оподаткування трудових доходів домогосподарств справедливіша.

Одним із завдань запровадження податку із незмінною для усіх податкових груп ставкою є ліквідація тіньових доходів, особливо трудових. Проте зниження ставки податку послабило податковий тягар лише на доходи домогосподарств. Одночасно податкові відрахування з фонду оплати праці, які виплачує працедавець, не змінилися. Залишилась тою самою система наповнення соціальних фондів, зокрема пенсійного. Нині сукупна сума соціальних зборів із фонду зарплати підприємств і організацій перевищує 50%, що є головною причиною зарплат “у конвертах”. У дисертації наголошено, що якщо витрати підприємств на соціальні збори не зменшаться, то зарплати не будуть повністю легалізовані.

Окрім реформи прибуткового податку, з 2004 р. набула чинності низка законів зі зміни пенсійної системи в Україні. Дисертант відзначає, що нинішні зміни в пенсійному законодавстві дещо зменшують нерівність розподілу доходів домогосподарств. Одночасно зазначено, що чинна система перерахунку пенсійних виплат дискримінує колишніх працівників деяких галузей, наприклад, сільського господарства. Крім того, за новим пенсійним законодавством, особи, що через певні обставини змушені працювати в неформальному секторі економіки, в майбутньому пенсій отримувати не будуть. Нарешті, в Україні з кожним роком збільшуватиметься кількість осіб пенсійного віку, тому актуалізується питання про підвищення пенсійного віку.

Наприкінці останнього параграфу дисертації автор запропонував низку заходів із поліпшення вітчизняного законодавства щодо регулювання життєдіяльності домогосподарств.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове вирішення актуальної науково-практичної проблеми щодо підвищення рівня життя домогосподарств у перехідній економіці України.

Проведене дослідження дало змогу сформулювати такі висновки та пропозиції.

1. У сучасній економічній літературі домогосподарство часто ототожнюють із близькими за змістом економічними одиницями – сім'я, сімейне господарство, індивід. Проте, такий підхід не завжди є продуктивним. Головні ознаки домогосподарства – спільне (повне або часткове) використання бюджету його членами, постійне спільне їх проживання та харчування. Ця одиниця може складатися із однієї особи і саме цим вона в економічному аналізі принципово відрізняється від сім'ї. Сімейне господарство здебільшого є невід'ємною функцією як сім'ї, так і домогосподарства. Поняття особа (індивід) застосовуємо як синонім домогосподарства тоді, коли, по-перше, йдеться

про домогосподарство у складі однієї особи; по-друге, домогосподарство розглядають як абстрактну одиницю економічного аналізу.

2. Сектор домогосподарств привласнює найбільшу частку доходів. У вітчизняній перехідній економіці на нього припадає в середньому 55% валового наявного доходу, що однак не є високим показником. Реальні поточні доходи домогосподарств протягом досліджуваного періоду знижувались у відповідь на обвал обсягу національного виробництва. Зміни у структурі доходів сектору домогосподарств свідчать про те, що, по-перше, рівень життя родин із трудовими доходами у вигляді зарплати в середньому знизився. По-друге, чисельність соціально незахищених осіб зросла. По-третє, неформальний сектор вітчизняної економіки розширився. По-четверте, приватизація не стала джерелом зростання добробуту для переважної більшості домогосподарств. Нарешті, відбувається старіння населення.

3. Грошові доходи міських домогосподарств у середньому перевищують доходи сільських. У структурі доходів найбагатших та найбідніших домогосподарств виявлено дві протилежні тенденції. По-перше, це диверсифікація джерел доходів, особливо в найбідніших сільських родин, між заробітною платою, трансферами та доходами від продажу сільськогосподарської продукції. По-друге, збільшення ваги одного джерела доходу – заробітної плати (особливо в найбагатших міських родин).

4. Розподіл складників грошових доходів є нерівномірним. Найвищим ступенем концентрації у 2002 р. характеризувався розподіл доходів від продажу нерухомого та особистого майна, самозайнятості, власності та праці. Найрівномірніше серед домогосподарств розподілилися стипендії і соціальні допомоги та доходи від продажу сільськогосподарської продукції. У нерівності розподілу грошового доходу найбільшу вагу займає оплата праці, а збільшення трансферів її знижує. Тому зміни форм державного регулювання найбільше вимагають оплата праці та трансфери.

5. На сектор домогосподарств припадає найбільша частка споживчих видатків у вітчизняній економіці. Натомість частка їх заощаджень поки що не є високою порівняно із іншими секторами. Унаслідок зменшення національного доходу в 1990-х рр. реальні показники споживання та заощадження домогосподарств знижувались. При цьому особливо чутливими до зменшення ВВП були заощадження домогосподарств. Кейнсіанські функції споживання та заощадження, побудовані у дисертації, засвідчили, що значення обох цих показників формуються під впливом одного чинника, а саме поточних доходів домогосподарств. Це свідчить про те, що у більшості вітчизняних домогосподарств формуються адаптивні сподівання.

6. Переважна частка видатків домогосподарств припадає на придбання продуктів харчування, причому у найбідніших домогосподарствах ця частка є особливо значною. Крім того, в перехідній економіці України поведінка домогосподарств із різним рівнем доходів у сфері споживання неоднакова. Розподіл складників грошових видатків міських та сільських домогосподарств також

вказує на значну нерівність між ними. Найвищий ступінь концентрації видатків міських та сільських родин стосується видатків на купівлю нерухомості, а найменший – на купівлю продовольчих товарів (міські), непродовольчих товарів (сільські домогосподарства).

7.Зі збільшенням кількості осіб у складі домогосподарства подушні видатки зменшуються. Зокрема це стосується видатків на предмети спільного користування, що показує вигоду від ведення спільного господарства. Аналіз видатків на продукти харчування виявив невідповідність фактичних рівнів їх споживання науково обґрунтованим нормам. Крім того, аналіз споживчих видатків домогосподарств з дітьми вказав на тенденцію зниження якості харчування із збільшенням кількості дітей.

8.В умовах ринкової трансформації вітчизняної економіки рівень життя багатьох українських родин знизився. З відновленням економічного зростання простежуються і позитивні тренди, наприклад, підвищується частка особистих заощаджень у поточному доході домогосподарств. Державне регулювання життєдіяльності домогосподарств за рахунок низки соціальних нормативів та податково-трансферної політики покликане пом'якшувати негативні наслідки ринкового розподілу доходів. Аналіз соціальних нормативів в Україні виявив глибокі диспропорції. Підтримання економічного зростання передбачає зрівняння розмірів мінімальної зарплати та неоподаткованого мінімуму.

9.Недосконалою в Україні є податкова система, наслідком чого є, зокрема, високе податкове навантаження на трудові доходи домогосподарств. Запроваджена із 2004 р. пропорційна ставка податку на доходи фізичних осіб суттєво знижує податкові відрахування на трудові доходи багатших домогосподарств. До позитивних наслідків можна віднести наявність податкової соціальної пільги, яка дещо послаблює податкове навантаження на бідніші домогосподарства. Завдяки їй для цих домогосподарств зростає сума, яка виконує роль неоподаткованого мінімуму. Проте застосування цієї пільги порушує ієрархію доходів, що суперечить одному із фундаментальних принципів оподаткування. Це порушення зникає, якщо мінімальна заробітна плата дорівнює прожитковому мінімуму. Крім того, для посилення стимулювального ефекту цього податку необхідні такі додаткові заходи: зменшення соціальних зборів з ФОП підприємств, перерозподіл видатків на утримання соціальних фондів між працедавцями, домогосподарствами та бюджетами різних рівнів та податкова амністія.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1.Деякі теоретичні аспекти оцінки рівня життя // Формування ринкової економіки в Україні. Науковий збірник. Спецвипуск 8. – Львів: Інтереко, 2001. – С. 499-505 (0,35 друк. арк.).

2. Межі поширення виробничої функції домогосподарств в Україні // Доходи та заощадження в умовах трансформації економіки України. Науковий збірник / За ред. З.Г.Ватаманюка. – Львів: Інтереко, 2002. – С. 193-199 (0,43 друк. арк.).

3. Про застосування методики оцінки діяльності домогосподарств у системі національного рахівництва // Актуальні проблеми економічної теорії. Науковий збірник. Спецвипуск 9. – Львів: Інтереко, 2002. – С. 73-81 (0,45 друк. арк.).

4. Аналіз деяких аспектів еволюції поглядів на природу та роль домогосподарства в економіці // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Вип. 31. – 2002. – С. 303-308 (0,32 друк. арк.).

5. Рівень життя та його вимірники // Географічні дослідження в Україні на межі тисячоліть. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів. Київ, 4-5 травня 2000. – С. 38-39 (0,1 друк. арк.).

6. Поняття домогосподарство в соціально-економічних дослідженнях // Актуальні проблеми формування економічної системи України. Матеріали міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції. – Львів, 16-17 травня 2002 р. – С. (0,12 друк. арк.).

7. Аналітичний інструментарій дослідження поведінки домогосподарств // Економіка пострадянських країн: стан та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної студентсько-аспірантської наукової конференції. – Львів, 7-8 травня 2003 р. – С. 182-184 (0,1 друк. арк.).

8. Результати виробничої діяльності домогосподарств в перехідній економіці України // Ринкова трансформація економіки України: теорія, практика, перспективи. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Львів, 24-25 жовтня 2003 р. – С. 151-153 (0,1 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Марець О.Р. Домогосподарство в умовах ринкової трансформації економіки України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.01.01 – економічна теорія – Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2004.

У дисертації досліджено особливості діяльності домогосподарства як економічного суб'єкта у перехідній економіці України. З'ясовано сутність, види та функції домогосподарств. Проаналізовано сучасний інструментарій його дослідження, розглянуто показники діяльності домогосподарств у системі національних рахунків. Виявлено особливості інституційного середовища домогосподарств у командній системі та зміну їх функцій у перехідній економіці.

У роботі здійснено макроекономічний аналіз домогосподарства у перехідній економіці України у розрізі його найважливіших функцій. Оцінено нерівність розподілу складових доходів та видатків між домогосподарствами різних типів. Відповідно до здійснених обчислень виявлено

вагу складників доходів у нерівності розподілу грошового доходу домогосподарств та шляхи її послаблення. Проаналізовано ефективність державного регулювання доходів домогосподарств та запропоновано низку заходів щодо його поліпшення.

Ключові слова: домогосподарство, перехідна економіка, неформальний сектор, нерівність доходів, криві концентрації, кінцеве споживання, нерівність видатків, визначники споживання, функція споживання та заощадження, податок з доходів фізичних осіб.

АННОТАЦИЯ

Марец О.Р. Домохозяйство в условиях рыночной трансформации экономики Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.01.01 – экономическая теория – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. Львов, 2004.

В диссертации исследуются особенности деятельности домохозяйства в качестве экономического субъекта в переходной экономике Украины. Выявлены сущность, виды и функции домохозяйства. Проанализирован современный инструментарий его исследования, рассмотрены показатели деятельности домохозяйств в системе национальных счетов. Выявлены особенности институциональной среды домохозяйств в командной системе и изменение их функций в переходной.

В работе проведено макроэкономическое исследование домохозяйства в переходной экономике Украины в разрезе его важнейших функций. Оценено распределение компонент денежных доходов и расходов домохозяйств разных типов. Исходя из проведенных расчетов, выявлен эффект компонент денежных доходов и расходов в общем неравенстве и предложены меры по его уменьшению. Проанализировано эффективность государственного регулирования доходов домохозяйств и даны рекомендации по его улучшению.

Ключевые слова: домохозяйство, переходная экономика, неформальный сектор, дифференциация доходов, кривые концентрации, конечное потребление, дифференциация расходов, детерминанты потребления, функция потребления и сбережения, налог на доходы физических лиц.

ANNOTATION

Marets O. Household in the Transitional Economy of Ukraine.

Dissertation for submission of the candidate of economic sciences degree in speciality 08.01.01 – economic theory – Lviv National University named after Ivan Franko. Lviv, 2004.

The peculiarities of household's behavior in the transition economy of Ukraine are researched in the dissertation.

Part 1, namely “Theoretical and methodological foundations for the research of household” deals with theoretical considerations. Topics include the essence of household, its types and functions, contemporary tools of its investigation as well as traits of its behavior in different systems. It is emphasized that households as basic institutional units form one of the most important sectors in national economy.

Contemporary scientific views on the household’s social and economic role in the national economy are outlined in the dissertation. Special attention is paid to the theoretical approaches that can be tested on data. It is argued that traditional theory neglects key aspect of household behavior, since it is focused only on consumption function.

System of national accounts concepts concerning household is thoroughly elucidated at the next step of the dissertation. This topic was given significance since it includes internationally agreed concepts, definitions, and classifications as well as data for empirical household’s behavior study.

Features of household’s behavior in command economy are generalized as well as changes of its functions in the transition economy. It is highlighted that trends in Ukrainian household’s activities are common to all transition economies. Nevertheless household’s behavior in every transition economy has it’s own empirical characteristics.

Part 2, namely “Household as economic subject in transition economy of Ukraine” presents the analyses of data, both from a macroeconomic and microeconomic point of view.

The macroeconomic analysis conducted in the dissertation uses the notion of the main macroeconomic processes. These are as follows: production of goods and services, generation, allocation, distribution and redistribution of income; use of income; accumulation. Since household takes part in these macroeconomic processes, trends of its indicators are dwelt upon in the dissertation. It is noted that households in transitional economies are more active in informal sector of economy as a result of sharp output decline. It also is revealed that household’s savings are more sensitive to the changes of gross national product than consumption.

Income structure and its differentiation within different types of households is the next issue of the dissertation. Concentration curves as well as Gini coefficients were used to investigate inequality of distribution of income components and their influence on total inequality. Wages as well as transfers have dominant role in total inequality and changes in its degree. It was emphasized that increase in wages would amplify inequality of distribution of total household’s income, increase in transfers would lessen it. This statement makes obvious that the above-mentioned types of income are of prior importance concerning the change of their state regulation forms. Furthermore, some kinds of transfers (namely, social ones), turned out to be deepening the inequality of distribution of income, though they are bound to reduce it.

Final consumption and saving trends of household’s duplicated each other. Therefore it seems logical to surmise that they are influenced by the same factor. Functions of consumption and savings were

composed to testify this surmise. Disposable income proved to be very influential in the sphere of household consumption and savings. All these mean that the household in the transitional economy of Ukraine lacks rational expectation. The dissertation focuses also on level of living of households with children by investigating quality of nutrition. This made it possible to draw the conclusion that this type of household is subjected to a greater risk of poverty.

The analysis of the fixed income tax (introduced in 2004) impact on the households shows a considerable decrease of tax burden on the wages and salaries of the richer households. The influence of the social tax preference was subjected to thorough analysis, which showed that its introduction causes the breakage in the income hierarchy. It contradicts the basics of taxation. Nevertheless, this breakage is neutralized when the minimal wage equals the living standard minimum.

The dissertation concludes with the list of possible directions for the effectiveness enhancement and the improvement of household's level of living.

Key words: household, transition economy, informal sector, differentiation of income, concentration curves, final consumption, differentiation of expenditures, determinants of consumption, consumption and saving function, income tax.

Підп. до друку 21.04.2004. Формат 60x90/16. Папір друк. Друк. офсет.

Умовн. друк. арк. 1.2. Тираж 100 прим. Зам. 172.

Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка.

79000 м. Львів, вул. Д. Дорошенка, 41